

# Byminner

Nr 1 • 2020



Om forsidebildet:

Empirekvartalet med den nybygde regjeringshøyblokken, januar 1959. Militærhospitalet til venstre og Fødselsstiftelsen til høyre. Militærhospitalet ble tatt ned og lagret i en årrekke før det ble gjenreist ved Grev Wedels plass, mens Fødselsstiftelsens bygg forsvant for godt.

Om baksidebildet:

Norges Banks nybygg reiser seg på Bankplassen i 1903. Her hadde Christiania Theater stått inntil det ble avviklet i 1899 og deretter revet. Norges Banks bygg huset senere Museet for samtidskunst i årene 1990–2017. Ny bruk av bygget er fortsatt uavklart. I bakgrunnen Den militære kontorbygning, eller Armeens Overkommando, der Forsvarsdepartementet har holdt til i perioder, sist i 2002–07. Først oppført i 1834–35 og senere gjenstand for flere om- og påbygninger. Sjøforsvarets Overkommando og Norges Bank har også benyttet denne monumentalbygningen, som er et eksempel på stadig skiftende bruk.



Forsidefoto: Sverre Heiberg

Baksidefoto: Anders B. Wilse

Der ikke annet er angitt er illustrasjonene fra Oslo Museums egen samling og fotograf Rune Aakvik.

## **Byminner**

 **Nr 1 • 2020 – Årgang 65**

Utgitt av Oslo Museum i samarbeid med  
Bymuseets venner.  
Postboks 3068 Elisenberg  
0207 Oslo  
Tlf: 23 28 41 70  
[www.oslomuseum.no](http://www.oslomuseum.no)

REDAKTØR:  
Kristin Margrethe Gaukstad

I REDAKSJONEN:  
Gro Røde, Lars Roede, Vegard Skuseth,  
Øystein Eike

FOTOBEARBEIDING:  
Rune Aakvik

UTFORMING/LAYOUT:  
Torunn Fossen

# INNHOOLD

Vegard Skuseth: <b>Transformasjoner</b> .....	4
Hanna Geiran: <b>Å flytte fra historien</b> .....	12
Mari Hvattum: <b>Oslo: en monumental miniatyr</b> .....	18
Mari Oline Giske Stendebakken : <b>Fraflyttet på sviktende grunnlag</b> .....	24
Siri Hoem: <b>Bevar Y-blokka!</b> .....	33
<b>Y-blokka – en udemokratisk rivesak</b> .....	38
<b>Y-blokka i kamp, omkamp og håp</b> .....	42
<b>Smakebiter fra vårens program</b> .....	44
<b>Program Bymuseets Venner</b> .....	46
<b>Rolf Strangers kulturfond 2020</b> .....	46

## FORORD

Tidligere riksantikvar Jørn Holme skrev i et innlegg i Dagsavisen i mai 2015 at «[...] Oslo er både vakker og stygg, klønete og velfungerende.» Innlegget ble publisert i sammenheng med en pågående debatt og meningsytring om Oslos nye kommuneplan.

Bevaring eller riving, fornying eller transformasjon, meningene er mange og i Oslo er det faglig dyktige støttespillere for alle syn i de pågående debattene. Det går knapt en dag uten at en av disse sakene har gode og velformulerte partsinnlegg.

Det har vært og er en kontinuerlig debatt som vi alle blir berørt av på en eller annen måte, i nærmiljøet eller arbeidslivet. Det er en balansegang mellom fornyelse og bevaring. Eldre, ofte verneverdige bygninger, kan – gjennom ny bruk – bli revitalisert og få en større betydning for nærmiljøet og byeven enn ved sitt opprinnelige bruksformål.

Oslo er i stadig endring, og byutvikling er nødvendig – men til hvilken kostnad?

Byminner har denne gangen valgt ut et knippe fagfolk som på ulike vis retter søkelys på hva vi er i ferd med å endre i dagens bybilde.

Kristin M. Gaukstad, Redaktør

## Transformasjoner

Mange bygninger vi i dag kjenner som tilholdssted for forskjellige institusjoner var i utgangspunktet bygget for helt andre formål. I mange tilfeller vender vi oss raskt til nye «beboere» og nye bruksformål både for enkeltbygninger og for hele bygningsanlegg – der deler av den opprinnelige bygningsmassen gjerne får selskap av nybygg.

### Akers mekaniske Verksted

For ikke så mange tiår siden var Oslo sentrum preget av to store skipsverft: Nylands Verksted i Bjørvika og Akers mek. Verksted ved Pipervika. Da verftsvirksomheten ved Akers mek. opphørte helt i 1982 begynte prosessen med å transformere området til en helt ny bydel med boliger, handel og kulturinstitusjoner. Aker Brygge er for lengst en selvstendig del av bybildet, og har alle-



FOTO: LEIF ØRNELUND

rede vært gjennom ombygginger og endringer. En tilsvarende byutvikling har skjedd utover på Tjuvholmen, og

vil etter alt å dømme fortsette med Filipstad-området. Bildet er tatt i 1949.



UKJENT FOTOGRAF

### **Christiania Seildugsfabrik**

Christiania Seildugsfabrik i Fossveien 24 på Grünerløkka ble etablert i 1856 og ble en av byens største arbeidsplasser. Etter hvert produserte fabrikken også andre produkter enn det navnet forteller: sekker, tau og fiskeutstyr

av materialer som lin, hamp og jute. Bygningsmassen, som ble tegnet av arkitekt Peter H. Holtermann, ble sagt å være byens største nest etter Slotet. Virksomheten opphørte i 1960. I 1999 ble det vedtatt at de statlige kunsthøgskolene skulle samlokali-

seres og -organiseres her – både for scenekunstene teater, opera og ballett og de visuelle: Statens kunstakademi og Statens håndverks- og kunstindustriskole. Til sammen utgjør disse nå Kunsthøgskolen i Oslo. Fotografiet er fra 1898.

## Grønland politistasjon

Grønland politistasjon i Tøyenbekken 5 ble åpnet i 1903 og nedlagt i 1978. Arkitekt var Balthazar Lange. Under 2. verdenskrig holdt den tyske spesial-enheten Schnellkommando til der. I 1999 flyttet Internasjonalt kultursenter og museum, senere Interkulturelt Museum (IKM) inn. Oslo kulturskole holder også til i bygningen som eies av Oslo kommune. Foto fra ca. 1950.



UKJENT FOTOGRAF

## Kirkegata 24

For noen tiår siden flyttet flere store banker og forsikringsselskaper fra sine kontorpalasser i Kvadraturen. Kirkegata 24 ble opprinnelig oppført som hovedkontor for Den norske Creditbank. Da banken i 1921 flyttet over gaten til sitt nybygg (i venstre bildekant) ble lokalene overtatt av Storebrand-Idun, som her er på flyttefot til nybygget i Vika i 1963. Nå holder Høyskolen Kristiania til i bygget, samt i nabogårdene.



FOTO: LEIF ØRNELUND

## To kornsiloer

Kornsiloen ved Trondheimsveien på Sinsen ble bygget i 1952. I 2003 ble den bygget om til boliger. Bygningen, som nå heter Sinsen Panorama, er 47 meter høy og har 177 leiligheter fordelt på 15 etasjer. Bildet er fra 1978.



FOTO: ATELIER RUDE



FOTO: ERIK BJØRN JOHANNESSEN

Kornsiloen knyttet til Nedre Foss mølle ble bygget i 1953. Etter 40 år ble driften avviklet, og både rivning og ombygging til hotell ble diskutert som muligheter. Det endte med ombygging til studentboliger, og Grünerløkka studenthus – oftest kalt Studentsiloen – ble tatt i bruk i 2001. Foto fra byvandring ved siloen ca. 1990.



FOTO: ANDERS B. WILSE

### **Sjømannsskolen**

Som en borg kneiser Sjømannsskolen over havnebyen Oslo. Skolen hadde holdt til flere steder i byen før den inntok Andreas Bjercke og Georg

Eliassens bygg i 1917. Etter at skolen flyttet ut i 1989 ble bygget brukt til ulike skoleformål samtidig som eventuelle andre bruksformål dukket opp i diskusjonene – som hotell

og museum. Fra 2011 ble skolebygget totalrenovert og er fra 2013 den offentlige Kongshavn videregående skole. Foto fra 1929.



### Hva nå?

Mange av signalbyggene som er i ferd med å bli forlatt er nevnt eller avbildet i andre artikler. Her er noen flere som går en uviss fremtid i møte.

### Munch-museet

Det nyoppførte Munch-museet på Tøyen, tegnet av Gunnar Fougner og Einar Myklebust, fotografert i februar 1963. Det tok 23 år fra Edvard Munch

testamenterte sine malerier til Oslo kommune til museet ble åpnet. Årene ble bl.a. brukt til å diskutere lokalisering. Bygget var i minste laget allerede i utgangspunktet, men museet holdt fra starten et høyt aktivitetsnivå også med kunstarter som musikk og scenekunstforestillinger i tillegg til skiftende utstillinger. Vide åpningstider og lav terskel gjorde museet mye besøkt og svært populært. Nå flytter

museet inn i nybygde «Lambda» i Bjørvika, mens Nationaltheatret ser ut til å bli første etterbruker i perioden når teatret får sin høyst påkrevde rehabilitering.

I bakgrunnen kneiser for øvrig Tøyen transformatorstasjon fra 1915. Siden 1975 har bygget vært brukt til kunstneratelierer, utstillinger og teaterformål.



FOTO: LEIF ØRNLUND



FOTO: HENRIK ØRSTED

og dermed får byen nok et tomt praktbygg til ny benyttelse. Bildet er fra ca. 1980.

### Krigsskolen

Den gamle Krigsskolen i Tollbugate 10 er opprinnelig en bygård fra 1600-tallet, oppført for Norges kansler Jens Bjelke. Gården har en mangslungen historie og var gjennom en rekke eierskifter frem til Bernt Anker i 1802 skjenket den til Krigsskolen. Krigsskolen flyttet ut i 1899, men kom tilbake i perioden 1930–69. Den fredede bygningen har siden fungert som representasjonslokale for Hæren.

### Victoria terrasse

Victoria terrasse sto ferdig som et fasjonabelt leilighetskompleks i 1890, med Henrik Thrap-Meyer som hovedarkitekt. Komplekset erstattet det gamle fattigstrøket «Røverstatene», og ble en mer representativ nabo til Slottet. Allerede i 1913 kjøpte Staten Victoria terrasse og tok det i bruk som regjeringskontorer. I dag holder Utenriksdepartementet til her. Tidlig på 1960-tallet kom Vikaterrassen som erstatning for Ruseløkkbasarene som fundament for bygningskomplekset. Samtidig kom nybygget mot 7. juni-plassen. Etter planen skal også UD inngå i det nye regjeringskvartalet,



FOTO: SEVERIN WORM-PETERSEN

I 2018 ble det kjent at Forsvarsdepartementet hadde bedt Forsvarsbygg om å selge dette sentrale kulturmin-

net midt i byen. Siden er Stiftelsen Den Gamle Krigsskole etablert av Oslo Byes Vel og Krigsskolens Venner. En

storstilet pengeinnsamling for å redde den fredete bygningen er igangsatt. Foto fra 1898.



FOTO: LEIF ØRNELUND

### **Marienlyst**

I hele etterkrigstiden har Marienlyst vært synonymt med kringkasting her til lands. Denne epoken går nå mot slutten, i og med at styret i NRK i 2018 besluttet at institusjonen behøver et nytt tilholdssted i Oslo-området. Marienlyst er opprinnelig navnet

på løkkeanlegget like øst for Radiohuset – eller Kringkastingshuset. Byggingen av dette begynte i 1938, etter at Nils Holter hadde vunnet arkitektkonkurransen. Senere er anlegget utvidet med Fjernsynshuset og en hel omkringliggende brakkelandsby. Bildet viser hvordan det fremsto i

1976. Bygningsmassen er lagt ut for salg, og flere ideer om fremtidig bruk har vært lansert. Uansett vil dette bli et byutviklingsprosjekt av dimensjoner. Og området NRK ender opp med å velge som nytt hovedsete vil i sin tur nok også bli sterkt preget av det.



*Når staten forlater sine bygninger, er det fortsatt staten som må ta regningen for det man har forlatt, skriver kronikkforfatteren. Ullevål Sykehus, 1926.*

FOTO: ANDERS B. WILSE

Kronikken fra NRK ytring er gjengitt med tilltelse. Den ble første gang publisert 27. juni 2019.

## Å flytte fra historien

**Vi angrer ofte på at vi flytter fra våre historiske bygg. Så hvorfor lærer vi aldri? Styret i Helse Sør-Øst har vedtatt å legge ned Ullevål Sykehus. Det er nok et eksempel på at det offentlige Norge er på flyttefot, vekk fra egen kulturhistorie og videre til nye bygninger. Med dette tar de også en beslutning om å forlate sin egen forankring og historie.**

### Forlater historien

I raskt tempo forlater det offentlige sine historiske bygninger. I tillegg til at diskusjonen om Ullevål sykehus pågår for fullt, er Kunstindustrimuseet tømt, gamle Norges Bank står tom og Nasjonalgalleriet har stengt dørene. Gamle Deichmanske hovedbibliotek legges ut for salg til høsten. Y-blokka skal rives og Victoria terrasse planlegges tømt til fordel for nybygg i et samlet regjeringskvartal. Disse, og flere andre offentlige bygninger som fraflyttes, er bygninger av høy arkitektonisk kvalitet som forteller viktige deler av norgeshistorien.

### Sparer klimaet

De statlige byggene er ofte formålsbygget. De har huset helt spesielle funksjoner, men har en arkitektur som kan være egnet for mange typer leietakere. Ser man på kvaliteten i byggeriet, detaljene, høyden under

takene og de store og gode rommene, kan disse bygningene transformeres eller moderniseres.

Det gir et godt klima- og miljøregnskap og en historisk forankring som vi alle er tjent med å ta vare på. Ved å bruke eksisterende bygninger, sparer vi samfunnet for CO<sub>2</sub>-utslipp og skaper spennende bymiljøer og arkitektur samtidig.

I debatten om nedleggningen av Ullevål sykehus har for eksempel klimagvinsten ved gjenbruk av eksisterende bygningsmasse på Ullevål overhodet ikke kommet fram. Og på Ullevål er det snakk om flere fredete bygninger fra årene 1887–1980, som uansett ikke kan rives, men som gjerne kan transformeres. Det er også plass til å etablere nye sykehusbygninger på området.

### FN gjør det motsatte

FN-bygningene i New York og UNES-

COs hovedkvarter i Paris er den internasjonale modernismens absolutte forbilder, og en parallell til arkitekt Erling Viksjøs Høyblokka og Y-blokka i regjeringskvartalet. I kjølvannet av terrorangrepet i New York 11. september 2001 ble det stilt spørsmål ved om FN burde flytte ut av sine opprinnelige lokaler. Mange mente at komplekset fra 1952 aldri ville kunne møte dagens sikkerhetskrav eller bli fullgode moderne kontorlokaler. Men FN valgte å bygge på historien, og da komplekset var ferdig totalrenovert i 2013, ble det klart at prosjektet hadde vært en suksess. Renoveringen resulterte i bygninger som er særdeles klimavennlige og som har gitt moderne og gode arbeidsplasser. Renoveringen kostet ikke mer enn det ville gjort å bygge nytt, samtidig som man sparte miljøet for store utslipp og fikk bevart institusjonens egen historie.



*Står avgjørelsen om riving seg like godt 100 år fra i dag? Vi har opplevd flere tilfeller av riveanger. Restaurant Skansen ble revet i 1970.*  
FOTO: MITTET & CO, 1930



*En gang fantes det 1000 stavkirker, nå er det bare 28 igjen. Gol stavkirke ble reddet og gjenoppført på Norsk Folkemuseum.*

FOTO: MARTINIUS SKØIEN, 1898

## Norge rev stavkirker

Restaureringen av FN-komplekset viser at det er mulig å lage gode, moderne og sikre arbeidsplasser i bygninger fra 1950- og 1960-tallet. Dette er en arkitektonisk periode som lever farlig. Bygningene er så gamle at de anses som umoderne, men ikke gamle nok til å ha fått mange tilhengere. Men de har også sin selvsagte plass i historien, og trenger at noen passer på dem fram til de anses som verdifulle. Som stavkirkene på 1800-tallet. En gang fantes det rundt 1000 stavkirker i Norge, nå er det 28 igjen. Resten ble revet, fordi de ble ansett som umoderne.

## Dobbeltkostnad for staten

Gjennom en kongelig resolusjon har staten forpliktet seg til god forvaltning av sine verneverdige eiendommer. Når staten forlater sine kulturhistoriske bygninger, er det fortsatt staten som må ta regningen og ansvaret for det man har forlatt. Problematikken er behandlet i Concept-rapporten «Den glemte kostanden når staten bygger nytt» og Statsbyggs egen undersøkelse «Fredete og Vernede bygg i KVU/KS1» (Samfunnsøkonomisk analyse 2019).<sup>1</sup>

Her beskrives kostnader ved fraflyttede bygg når nybygg blir valgt

i forbindelse med større statlige investeringstiltak. Når offentlige institusjoner velger å flytte til nye eller rimeligere adresser, må uansett de historiske byggene ivaretas. Dette blir da en dobbeltkostnad for staten som det til nå ikke har vært praksis å regne inn. Det burde være et minstekrav at avklart etterbruk alltid er del av det offentliges flytteleplaner.

## Se til våre nordiske naboer

Kulturhistoriske bygninger kan enten brukes videre i sin opprinnelige funksjon, eller de kan bygges om til ny bruk – kulturformål, skoler eller næringsvirksomhet. Det viktigste for oss er at slike bygg fortsatt er tilgjengelige for alle. Det finnes mange gode eksempler som viser at det er mulig. Østbanestasjonen i Oslo, som åpnet i 1854, er fredet. Den er bygget om til Østbanehallen med restauranter og butikker. Bergen rådhus skal nå rehabiliteres. Dette rådhuset er et verneverdig bygg som er tegnet av arkitekt Erling Viksjø.

De andre nordiske landene er mye flinkere til å ta vare på og gjenbruke offentlige, kulturhistoriske bygg enn Norge. Det samme gjelder mange andre europeiske land.

Christian den IV bryggerhus i København et godt eksempel. Her har

man etablert et nytt museum i det gamle bryggerhuset som sto tomt i årtier. Det mest spennende prosjektet i København er kanskje Carlsbergbyen – et enormt fredet område som transformeres til en ny bydel med boliger. Tre av de fredete bygningene her skal brukes til kulturformål.

I Sverige har de lovfestet at et utvalg statlige bygninger ikke kan selges, men skal huse sin opprinnelige funksjon. Det svenske Nasjonalmuseet er et av disse.

## Få angrer på gjenbruk

Vi hos Riksantikvaren har aldri opplevd at noen har angret på avgjørelser om å gjenbruke eller transformere bygninger til ny bruk. Derimot har vi opplevd flere tilfeller av riveanger, og uttalelser som «dette hadde vi ikke gjort, hadde vi tatt avgjørelsen i dag». For å unngå flere tilfeller av byutviklingsbakrus, foreslår jeg følgende kur: Regn på alle aspekter ved flytting kontra gjenbruk, undersøk hvilke muligheter som kan finnes for transformasjon og gjenbruk.

Og ikke minst: Spør til slutt om avgjørelsen står seg like godt 100 år fra i dag.





*De andre nordiske landene er mye flinkere til å ta vare på offentlige, kulturhistoriske bygg. Det var store demonstrasjoner på midten av 1970-tallet mot rivning av Hammersborg skole.*

FOTO: SVERRE HEIBERG, 1976

*Hanna Geiran er Norges riksantikvar. Geiran er utdannet sivilarkitekt fra Arkitektur- og designhøgskolen i Oslo i 1997 og har jobbet med ulike byggeoppgaver, blant annet antikvarisk rehabilitering.*

**Noter:**

- <sup>1</sup> Se artikkel av Oline Stendebakken i dette nummer av Byminner.

## Oslo: en monumental miniatyr

1800-tallets Christiania var en hovedstad i miniatyr. Liten og kompakt, men med alt en hovedstad skulle ha: et slott, et universitet, en nasjonalforsamling og – mot slutten av århundret – et offentlig kunstmuseum, alle bygget i løpet av noen få tiår. Bygningene var ledd i 1800-tallets iherdige selvforbedringsprosjekt. Ved å bygge vakre og hensiktsmessige offentlige bygninger skulle Christiania forvandles fra provinsby til en europeisk hovedstad. Mens Paris, London eller Berlin spredte sine offentlige institusjoner over store områder, ble Oslos praktbygg samlet i et fortettet felt omkring øvre Karl Johan. Hvorfor ble det sånn? Og hva skjer om vi flytter viktige offentlige institusjoner ut av dette historiske kraftfeltet?

### Fra provinsby til hovedstad

For å forstå Oslos fortettede monumentalitet må vi tilbake til 1830-tallet, og slottsarkitekt Linstows plan for Christianias utvidelse. Da det ble påbegynt i 1825, lå Slottet utenfor byen, langt ute i løkkeland. Byen var kvadraturen. I 1838 publiserte Linstow *Forslag angaaende en Forbindelse mellem Kongeboligen og Christiania Bye*. Han møblerte «mellomrommet» mellom byen og slottet med brede aksegater og offentlige praktbygg etter mønster fra München. Universitetet fikk en prominent plassering langs den nye paradegaten. Midt imot Universitetet lå Stortinget, flankert av en teknisk læreanstalt og et offentlig kunstmuseum – uvurderlige deler av en moderne offentlighet, ifølge Linstow. «Christiania har under de

Portrett av Hans Ditlev Frantz von Linstow. Blyanttegning utført av Siegwald Dahl, 1850



No 11.

Stadsar. Akten  
Honor.

Skulpturmuseet



139412

No 11

Tverrsnitt av den nye Skulpturmuseet (Nasjonalgalleriet). Akvarellert tegning.  
OSLO BYARKIV



*Nasjonalgalleriets første byggetrinn, 1885.*

FOTO: OLAF MARTIN PEDER VÆRING

forandrede Forhold hævet sig fra en Provincialstad til en Hovedstad [...] Deraf bør dens udvortes Character ogsaa bære Præg».

### Museet på Tullinløkka

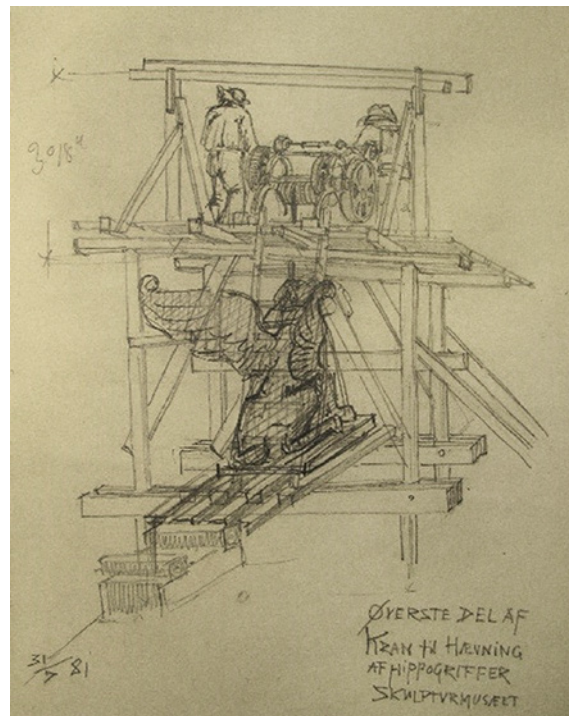
Linstows plan ble aldri offisiell, men fikk allikevel stor betydning. Universitetet ble lagt slik Linstow ville, og selv om Stortinget etter mye strid havnet noen hundre meter lenger øst, ble ideen om et monumentalt landskap mellom slottet og kvadraturen virkeliggjort. Et offentlig kunstmuseum var en viktig brikke i puslespillet. Institusjonen eksisterte allerede: en statlig kunstsamling var etablert i 1836 og holdt lenge til i midlertidige lokaler. I 1871 klarte ivrige lobbyister med professor Marcus Jacob Monrad i spissen å overtale Christiania Sparebank til å bekoste et skulpturmuseum, på betingelse av at staten ga tomt. Stortinget stilte Tullinløkka til rådighet, men krevde at det nye museet også skulle huse statens kunstsamling, Nasjinalgalleriet. Etter heftig debatt om museets plassering startet byggingen i 1877, etter Heinrich Ernst Schirmers planer.

### Museet som dannelsesredskap

Schirmers vakre tegninger vitner om hvilke kulturelle ambisjoner som lå

*Skisse av heiseanordning for å få hippogriffene opp på toppen av skulpturmuseets tak.*

ADOLF SCHIRMER, NASJONALBIBLIOTEKET



til grunn for det nye museet. Som i så mange andre europeiske museumsbygninger, var formspråket lånt fra renessansen. Valget var tidstypisk. Arkitektur, på 1800-tallet, skulle være gjenkjennelig, vekke historiske assosiasjoner som passet for byggeoppgaven. Schirmers tempelgavl og kuppel, hintende til renessansehumanisme og gjenoppdagelsen av den klassiske kunsten, gjorde nettopp det. Schirmers museum brakte verden til Norge. Visst skulle museet fremme

norsk kunst, men det var også redskap for europeisk – endog global – dannelse. Ta griffene for eksempel, som vokter over museets midtparti. Dette bevingede vesenet med ørnehode og dyrekropp var Apollos beskytter i gresk mytologi, men kom, mener mange, fra Assyria. Skuende ut over Tullinløkka fra en forvitrede gesims, står de ennå som påminnelser om 1800-tallets kosmopolitiske idealer.

Museumsbygningen som reiste seg på Tullinløkka var enklere enn



*Utsikt fra Odd Fellow-bygningen mot Universitetet, Historisk Museum og Nasjonalgalleriet, 1933.*

FOTO: ANDERS B. WILSE.

Schirmers opprinnelige prosjekt. Men det ble et presentabelt museum: en variant av en type vi kjenner fra hele Europa. Om bygningen ikke kunne sammenlignes med «utenlandske Kunstmusæer», var den «efter vore smaa Forholde [...] ret smuk og pas-

sende», sa Wilhelm Mariboe under åpningen i 1881. Og da Henrik Bulls Historiske Museum ble bygget i den andre enden av Tullinløkka et par tiår senere, var Linstows visjon om et monumental-landskap mellom Slottet og byen nærmest komplett. Sammen

med Slottet, Universitetet, Stortinget og Nationaltheatret utgjør museene på Tullinløkka en monumentalby i miniatyr, et komprimert bilde på drømmen om en moderne, kosmopolitisk hovedstad. Arkitekturen bidrar til det bildet, men enda viktigere er

det at området består av levende, publikumsrettede institusjoner som fortsatt tjener sin funksjon i og for offentligheten.

### Kontinuitet og integrasjon

Mange europeiske hovedsteder har vokst utover sine nasjonalgallerier. Men de har ikke forlatt dem. Det finnes vel knapt eksempler på at man har forlatt eller omprogrammert et større, nasjonalt museum. I stedet har man i München, Berlin og Paris valgt å supplere dem. Alte Nationalgalerie suppleres av Neue Nationalgalerie; Alte Pinakothek av Neue Pinakothek (og siden av Pinakothek der Moderne); Louvre av Musée d'Orsay. I Oslo ligger alt til rette for en slik framgangsmåte. Og selv med både det nye og det gamle museet i full sving, vil bare en brøkdel av museets samlinger kunne vises.

Dette handler ikke om å binde bruken av den gamle bygningen til en bestemt del av museets samling. Derimot handler det om å se bygninger og samlinger som deler av en større helhet, i tid og rom. I en tid da Europa står overfor store kulturelle og demografiske endringer er slike sammenhenger viktigere enn noensinne. Museet er en integrasjonsarena, fastslår Martin Roth, direktør ved Victoria



Karl Johans gates rette linje opp mot slottet, sett fra Stortingbygningen, 1865.

FOTO: PETTER JOHANNES LINDEGAARD

and Albert Museum i London. Ved å fortelle historier om nasjonen og det som er større enn nasjonen, åpner de for ny identitetsskapning. Nasjonalgalleriet – både som bygning og som utstillingssted – bør gjøre nettopp det.

*Mari Hvattum er arkitekt og arkitekturhistoriker, og professor i arkitekturhistorie og -teori ved Arkitektur- og designhøgskolen. Hun har skrevet flere bøker om arkitekturhistorie i samtid og fortid.*

Artikkelen bygger på en kronikk skrevet i Aftenposten, 24. januar 2016.

### Noter:

- <sup>1</sup> Hans Ditlev Frantz von Linstow, arkitekt, slottsintendant og cand.jur (1788–1851).
- <sup>2</sup> Heinrich Ernst Schirmer (1814–1887), ansatt som Linstows assistent i 1838. Tegnet bl.a. første byggetrinn til Nasjonalgalleriet, Gaustad sykehus, Christiania Botsfengsel og St. Olavs kirke.

## Fraflyttet på sviktende grunnlag

**Vernede bygninger analyseres og verdivurderes av ulike fagområder: som kulturminnevern, arkitektur og offentlig investeringsanalyse. Ofte spriker disse vurderingene fordi de har ulike perspektiver og varierende grad av bevissthet rundt vernede bygninger og verdiene de besitter. Ideelt sett burde det samarbeides tettere mellom de ulike fagfeltene ved vurdering av vernede bygninger.**

Denne artikkelen bygger på doktoravhandlingen «Kulturminner og analyse: Vurdering av vernede bygninger innenfor kulturminnevern, arkitektur og offentlig investeringsanalyse»<sup>1</sup> og ser på hvordan vernede bygninger analyseres innenfor disse fagfeltene. Den kan leses i sin helhet på nettet.<sup>2</sup>

Avhandlingen viser hvordan de tre fagfeltenes vurdering av vernede bygninger på ulikt vis påvirker forvaltningen av dem. Kulturminnevern og arkitektur er fagfelt som er tett knyttet opp mot bevaring og bruk av vernede bygninger, mens offentlig investeringsanalyse anvendes for å velge konsept i de største statlige byggeprosjektene, inkludert de som påvirker vernede bygninger. Det er typisk ved valg av konsept, som for de største statlige byggeprosjektene tas av regjeringen, at man velger om en

vernet bygning skal rehabiliteres eller fraflyttes.

Avhandlingen har allerede fått en grad av gjennomslag, særlig gjelder dette del-rapporten «Den glemte kostnaden når staten bygger nytt»<sup>3</sup>, som både er referert til av Riksantikvaren i «Å flytte fra historien»<sup>4</sup> og av Statsbygg i rapporten «Fredede og vernede formålsbygg i KVU/KS1»<sup>5</sup>. Dersom den sistnevnte rapportens anbefalingen tas til følge, vil kulturminner ha et styrket rammeverk i fremtidige vurderinger. Det bør veie tungt at Statsbygg selv har bestilt rapporten.

### **Kollektivt eierskap**

Fraflytting av historiske bygninger er et tema som har preget samfunnsdebatten i årevis, og som vi i økende grad konfronteres med i bybildet. I årene fremover vil aktivisering av fraflyttede offentlige bygninger sann-

synligvis også prege budsjettene og regnskapene, fordi bygningene typisk forblir i offentlig eie selv om de fraflyttes. Flere av de fraflyttede bygningene har i årtier og århundrer huset de samme institusjonene. Bygningene er blitt en del av institusjonenes identitet, og en legemliggjøring av dem. Dette er bygninger som mange i samfunnet har et forhold til, kanskje også en form for kollektivt eierskap. Det er formålsbygg som er sentrale i nasjonens bevissthet i dag, og historisk sett, den gangen lille Norge skulle vise at vi også var en nasjon å regne med. Allikevel fraflyttes disse bygningene nå, fordi de gamle institusjonene flytter inn i nye bygninger. Disse nye bygningene formgis ofte basert på institusjonenes helt prosaiske behov. Det er et betydelig fokus på «funksjon», et ord tett forbundet med den historiske stilretningen funksjonalis-





*Kunstindustrimuseet og Kunst- og håndverkskolen på hjørnet av St. Olavs gate og Ullevålsveien, ca. 1905.*

FOTO: PER A. THORÉN



Norges Veterinærhøgskole på Adamstuen, ant. 1936.

FOTO: KARL HARSTAD

men, som ser ut til å henge igjen noe lenger i de største statlige byggeprosjektene enn i samfunnet for øvrig, der stadig flere innser at fortsatt bruk

av eksisterende bygninger er viktig både for ivaretagelse av kulturminneverdier og for det grønne skiftet. Det hevdes at 80% av fremtidens

bygninger allerede er bygget,<sup>6</sup> og at fremtiden er transformasjon, tilpassning og bevaring. På tross av denne kursendringen i samfunnet forøvrig



*Norges Geografiske Opmåling, St. Olavs gate 32 ved Nordraaks plass, 1902.*

FOTO: ANDERS B. WILSE

er sentral arkitekturarv i offentlig eie fraflyttet til fordel for nybygg. Mange av de fraflyttede bygningene er vernet eller fredet, slik at fortsatt vedlikehold

er påkrevd. Det at flere viktige, historiske bygninger fraflyttes og risikerer å stå tomme samtidig, påvirker byene våre, fordi de historiske bygningene

er viktige tråder i byveven, både for dem som er tett på, og for dem som ser dem på avstand. På nært hold byr de på indre og ytre offentlige rom og

de skaper liv og aktivitet. Historiske bygninger muliggjør forståelse for eldre bygningstypologi som er sjelden i dag, er orienteringspunkter og gir byen karakter og identitet.

### **Sentral norsk kulturarv – flytte eller rehabilitere?**

Jeg har i avhandlingen undersøkt dokumentasjonen som danner grunnlag for valg av konsept for sentral norsk arkitekturav. Offentlige institusjoner flytter nå fra flere av de bygningene dokumentasjonen omtaler, men andre fortsatt er i bruk. Avhandlingen ser på vurdering av Nasjonalgalleriet, Kunstindustrimuseet, Samtidskunstmuseet (Norges banks annen bygning), Arkitekturmuseet (Norges banks første bygning), Jens Ulltveit-Moes paviljong tegnet av Sverre Fehn, 10 bygninger på Norges veterinærhøgskole på Adamstuen, Vikingskips-huset, Historisk museum, 13 bygninger inkludert et utomhusområde i Regjeringskvartalet, ni bygninger og to utomhusområder på Gløshaugen campus alene (Fremtidig campus NTNU-prosjektet), Nationalteatret, Torshovteateret, utomhusområdet Studenterlundene, Den Nationale Scene på middelalderbygrunn i Bergen, St. Olavsgate 32 tidligere Norges geografiske oppmåling, Frederiks-

gate 3 og Tingrettsbygningen i Bergen, også denne på middelalderbygrunn. Det er med andre ord ikke urimelig å forvente en fagmessig diskusjon av kulturminneverdier, arkitektur og vernede bygningers potensiale for bruk i regjeringens beslutningsdokumentasjon vedrørende disse bygningene.

Avhandlingen ser på analyseverktøy og -systemer som finnes i dag:

- vern gjennom bruk
- kostnaden av rehabilitering versus andre kostnaden av andre alternativer for å fremskaffe egnede arealer for et gitt formål,
- hvordan forskjellige typer arealer kan dekke en gitt bruk,
- hvordan arkitektur kan påvirke oss følelsesmessig og forstås som en kunstform,
- om vurdering av kunstnerisk kvalitet er fullstendig subjektivt eller om det finnes allmenne referanser,
- hva offentlig investeringsanalyse er og hvordan det har relevans for kulturminner og arkitektur,
- hvorvidt offentlig investeringsanalyse ved valg av konsept for de største statlige byggeprosjektene har reell diskusjon av kulturminner og arkitektur,
- om vurderinger som anbefaler nybygg på grunn av økonomiske

fordeler/lavere kostnader har vurdert kostnaden av fraflytting, og

- hvordan kostnader for rehabilitering av bygninger kan variere fra prosjekt til prosjekt, ved å sammenstille referansetall for rehabilitering av vernede og fredede bygninger i regi av Statsbygg, samt
- forekomsten av udokumenterte påstander om eldre bygningers brukbarhet, og hvorvidt disse kan sies å være gyldige.

Det som samler alle de ovennevnte temaene er ett overordnet spørsmål: er den reelle økonomiske kostnaden ved å flytte ut kontra å rehabilitere vurdert, og er det gjennomført en reell vurdering av potensielle gevinster og tap for andre verdier enn de rent økonomiske: historie, arkitektur og identitet, for institusjonen som skal huses og menneskene som bruker bygningen og området den ligger i. Først når en sammenholder en rekke ulike hensyn, vurderer dem positivt og negativt, og ser både på hva en totalt sett betaler og på hvilken kvalitet en får for pengene, har en etter min mening reelt grunnlag for å ta en beslutning rundt de investeringsprosjektene som berører våre viktigste historiske bygninger.



*Museet for Samtidskunst hadde lokaler i Norges Banks andre bygning på Bankplassen i Oslo 1988–2017. Bygningen er en monumentalbygning i to høye etasjer tegnet av Ingvar Hjorth (oppført 1899–1906).*

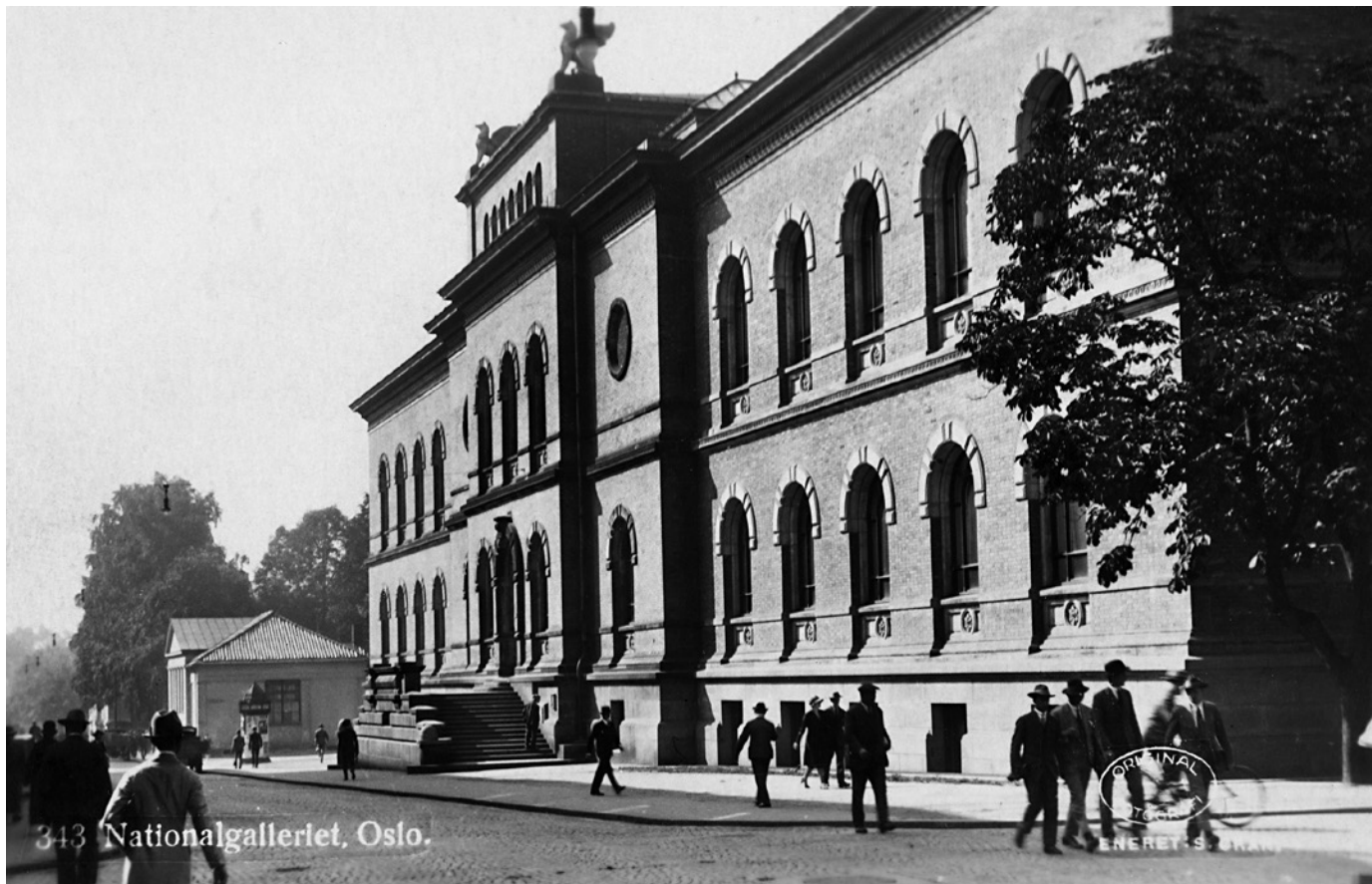
FOTO: RUNE AAKVIK, 1999

*Mari Oline Giske Stendebakken er utdannet arkitekt fra NTNU og EA-PLV i Paris. Hun er doktor fra NTNUs fakultet for arkitektur og design, med*

*en PhD på kulturminner og analyse, og underviser i dag ved AHO ved siden av å jobbe i Rambølls avdeling for byutvikling.*

**Noter:**

- <sup>1</sup> Stendebakken, MOG. (2019) *Kulturminner og analyse: Vurdering av vernede bygninger innenfor kulturminnevern, arkitektur og offentlig investeringsanalyse* Trondheim: NTNU



Nasjonalgalleriet fotografert ca. 1920.

FOTO: S. GRAN KORTFORLAG

<sup>2</sup> <https://ntnuopen.ntnu.no/ntnu-xmlui/handle/11250/2608889>

<sup>3</sup> Stendebakken, Mari Oline Giske (2018) *Den Glemte Kostnaden Når Staten Bygger Nytt Concept Arbeidsrapport 2018-2*, Concept Arbeidsrapporter (Trondheim, 2018) Lest 17. november 2019 på <https://www.ntnu.no/documents/1261860271/1262021752/2018-2+v3+Den+glemte+kostnaden+na%CC%8A+staten+bygger>

+nytt+%282%29.3+%281%29.pdf/c838cf90-2462-4918-b278-450fb17f2006?version=1.0

<sup>4</sup> Riksantikvar Geiran, H. (2019) *Å flytte fra historien* Lest 17. november 2019 på <https://www.nrk.no/ytring/a-flytte-fra-historien-1.14604449>, og trykket i denne utgaven av *Byminner*.

<sup>5</sup> Statsbygg, NIKU, Samfunnsøkonomisk analyse (2019) *Fredede og vernede formålsbygg i KVU/KS1* Lest

17. november 2019 på [https://www.statsbygg.no/files/oppgaver/raadgiving/R03-2019FrededeVernedeByggKVU\\_KS1-2019.pdf](https://www.statsbygg.no/files/oppgaver/raadgiving/R03-2019FrededeVernedeByggKVU_KS1-2019.pdf). KVU står for konseptvalg-utredninger og KS1 for kvalitetssikring.

<sup>6</sup> Frellumstad, Tore. (2014) *Rehabilitering blir avgjørende for fremtidens bygg* Lest 17. november 2019 på <https://www.aftenposten.no/meninger/debatt/i/RxXox/rehabilitering-bli-avgjoerende-for-fremtidens-bygg>



Norges Bank første bygning i kvadraturen. Arkitekturmuseet flyttet inn i lokalene i 2007, tilført egen utstillingspaviljong tegnet av Sverre Fehn. Denne bygningen ble beskrevet kortfattet men presist i KS1 for Nasjonalmuseet: « Sommeren 2001 ble det besluttet at det daværende Norsk Arkitekturmuseum skal få en bygningsløsning på Bankplassen 3, i rehabiliterte bygninger, opprinnelig tegnet av Christian Heinrich Grosch. Løsningen inkluderer også en paviljong tegnet av Sverre Fehn. Et poeng i denne løsningen er at arkitekturhistorien får tilhold i bygninger som representerer markante arkitekter.» I motsetning til de øvrige bygningene som er presentert her, er ikke arkitekturmuseet planlagt fraflyttet.<sup>7</sup>

LAVERT TEGNING, CHRISTIAN HEINRICH GROSCH, 1826.

<sup>7</sup> Kultur og kirkedepartementet i samarbeid med Nasjonalmuseet for kunst, arkitektur og design, Statsbygg og Entra Eiendom AS (2006). *Nasjonal-*

*museet for kunst, arkitektur og design Utbyggingsprosjekt Plan for investering og drift Konseptvalgfase Revidert utgave 2. p.20.*



*Y-blokka under oppføring, 1969.*

FOTO: TEIGENS FOTOATELIER / DEXTRA PHOTO / NORSK TEKNISK MUSEUM



De to debattinnleggene som følger her, har tidligere vært publisert i Dagsavisen med fem års mellomrom. Byminner ønsker å trykke disse på nytt for å minne våre lesere på den intense og langvarige kampen som har vært for å bevare Y-blokka – og som vi enda ikke vet utfallet av. Deretter følger en kort oppsummering og status i saken per desember 2019.

(Dagsavisen kronikk 19.02.2014)

## Bevar Y-blokka!

**Noen ganger er verdien av det vi har så høy at det er irrelevant å spørre om noe nytt kan bli bedre. Slik er det med arkitekt Viksjøs regjeringsbygninger. De er uerstattelige. Bygningene utgjør en unik kunstnerisk og historisk helhet, derfor var de nær fredet da det smalt. Argumentene for bevaring er så tunge at det er ufattelig at politikerne fortsatt tviler. Vel så foruroligende er kompromissforslagene om å rive Y-blokka.**

### Kunsten å se betong

Lenge var også jeg en av de som gikk forbi. Men så oppdaget jeg dem, Viksjøs bygninger, gjennom kunnskap og nytt blikk. Det begynte med Bakkehaugen kirke, oppført året etter Høyblokka. Kirka er også av naturbetong, med Kai Fjells bibelske skikkelser sandblåst inn i veggene, Maria med krybben som en glitrende mosaikk av sollys gjennom farget glass. Slike raffinerte effekter tryllet Viksjø fram i samarbeid med kunstnerne i sin ny-patenterte betong. Det er hardt, men modernismens enestående ornamentikk har også sin skjønnhet. Naturbetongen var en vellykket løsning på brutalismens problem.

Viksjø skrev i 1951 artikkelen «Fasadebetong?» i Byggekunst. Han er optimistisk på betongens vegne,



Bakkehaugen kirke, 1976.

FOTO: LEIF ØRNELUND

«et vidunderlig materiale, med konstruktive egenskaper som ingen tidligere materialer kan konkurrere med». Men han ser dens store svakhet: Den har et «lite tilfredsstillende utseende», som gjør at den ofte kles inn. Dette ledet ham til en årelang eksperimentering for å forskjønne betongen. I 50-åra jobbet flere arkitekter med bearbeiding av betong, for eksempel med relieffer i støpeformene, prikkhamring og maling. Viksjø gikk videre, han strippet betongen for

sitt ytre, grå sementslam og oppfant naturbetong og conglobetong. Naturbetongen er full av vasket småstein som framkommer ved sandblåsing, i ren form eller i kunstneriske mønstre. Conglobetongen er dekorative felt der store steiner er støpt i mønster i en forskalingsramme. Blokken blir deretter delt og overflaten polert, slik at steinene framstår som et fargerikt konglomerat. Dette er brukt i paviljongen foran Høyblokka. Gå og se!

### **Y-blokka – den flotteste?**

Høyblokka er framhevet som nyskapende, viktigst og med størst symbolverdi. Men Y-blokka er ingen dårlig toer. Noen synes den er stygg, og at byplanen ikke fungerer. Jeg er uenig. Det kan knapt tenkes en bedre form rundt Høyblokka enn Y-blokkas svungne armer. De omkranser et rikt plassrom og leder gående gjennom kvartalet. Samtidig er dens dimensjon og vegger med elvegrus et motsvar til Bulls granittfasade fra 1906. Med sine runde søyler og utkragete overetasjer som flyter gjennom kvartalet, har Y-blokka sin poesi. Og som en framskutt hilsen i enden mot Akersgata ruver Picassos «Fiskerne». De lave paviljongene og Y-blokka artikulerer rommet og sikrer lys og luft rundt Høyblokka, typisk for modernismens anlegg.

Høyblokka er ribbet for innredning, mens Y-blokka er langt mer intakt. Den har dessuten de viktigste verkene tegnet av Picasso: «Fiskerne» i sin muntre båt, spanjolens bilde av oss nordmenn, og den grådige «Måken» i foajeen. Å skjære kunsten løs er vanvidd; bildene inngår i den bærende konstruksjonen av elvegrus, sement og armeringsjern. Arkitektur og kunst er ett, uadskillelig. Hvis vi mener alvor med å frede komplekset, kan vi ikke rive Y! Bygningene hører sammen



*Utsmykning inne i Høyblokka utført av Carl Nesjar etter Pablo Picasso.*

FOTO: LEIF ØRNELUND

formmessig og funksjonelt, de er dessuten en viktig del av vår historie.

### **Arne Garborgs plass og Deichman**

Arne Garborgs plass er og blir en trafikkmaskin. Trafikkmengden har økt dramatisk siden plassen i 40-åra framsto som et vennlig byrom under monumentene på Akersryggen. Hva er alternativet? Rive blokk og lokk og slippe bilene fri? Vi får neppe bakken tilbake, selv om vi river. Vi får et lokk med trafikk under, uten store trær eller bebyggelse, gitt dagens sikkerhetstenkning. Mange har trukket fram kuriøse sider ved Viksjøs byplan, der Y-blokka skulle skille de stilmessig ulike bygningene Trefoldighetskirken og Deichman. Men som helhet – et dårlig grep?

Tvert imot er den trearmete blokka en kreativ løsning på situasjonen. Det skapes tre byrom med ulik funksjon: en representativ plass ved regjeringsbygningene, et siktrom foran den gedigne Trefoldighetskirken og et uterom på lokket foran Deichmans monumentale trapp. Bilene – det evige problemet. Viksjø løser dette ved å strekke Y-blokka over veien, bygge en romlig og funksjonell struktur over bilbanene. Det er da et smart grep! Trappa og beplantningen som senere er anlagt langs bueveggen, gir

*Y-blokkas vegger er fulle av fargerik elvegrus fra Hønefoss som er slipt runde gjennom millioner av år. Detalj av fasade med profiler inspirert av supanel.*

FOTO: SIRI HOEM



en oppløftet vandring mellom Hammersborg og sentrum. Ta turen! Og for den som ikke er fornøyd: Lokket er fullt mulig å utvikle og forskjønne selv om Y-blokka består. Utfordringer knyttet til sikkerhet og bruk har flere mulige svar; man finner løsninger når man vil.

For biblioteket er tapet av bøkene et større problem enn Y-blokkas frekke arm. Bygningens nyklassisistiske fasader har kvaliteter som beriker byrommet, men selve målet er hovedhallen: å tre inn i bøkernes verden, lukten og lyden av innbundet papir under det høye overlyset. Vil en



*Den vakre konkylietrappa i Y-blokka er et arkitektonisk høydepunkt og avansert ingeniørkunst. Fotografer og andre nektes nå adgang, publikum får ikke lenger oppleve denne indre skatten. Ved rivning går trapperommet tapt. Dette fotografiet er tatt ovenfra.*

FOTO: SIRI HOEM

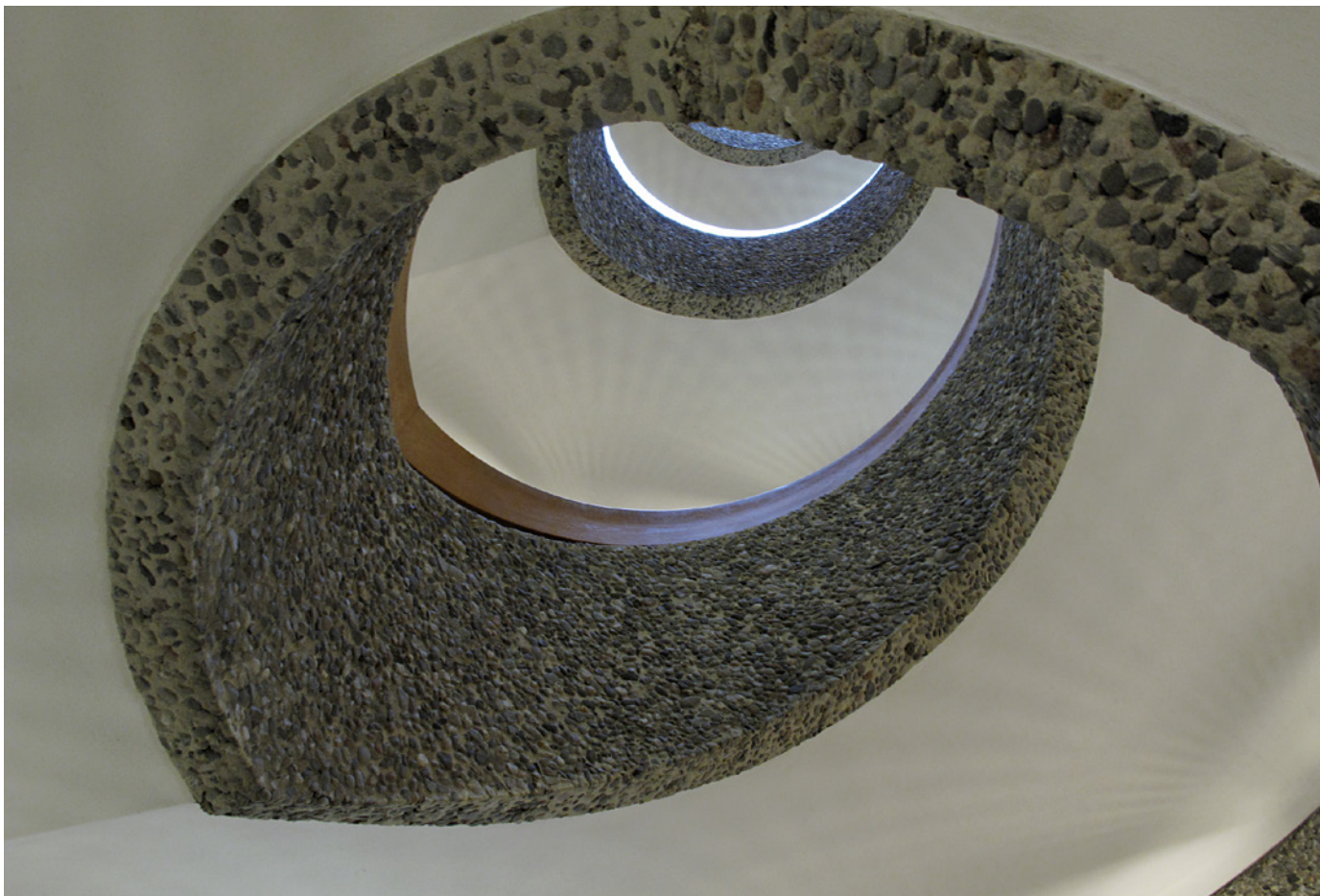
ny funksjon føre til at både bøker og publikum stenges ute?

### **Noe forplikter**

Hør Viksjøs ord: «Som med ethvert

kunstverk er det viktigste ved et hus ikke at det er «pent», men at det har karakter.» Skjønnhetsvurderinger er flyktige, det har historien lært oss, mens særpreg og kvalitet består.

Regjeringsbygningene har dette og mere til. Høyblokka og Y-blokka representerer Norge fra etterkrigstidens sosialdemokrati til 22. juli. Veien videre kjenner ingen, men la bygning-



*Konkylietrappa sett nedenfra.*

FOTO: SIRI HOEM

gene være med oss. De er ressurser og kulturminner. De er en gave fra våre forgjengere, en stor satsning i sin tid. Det forplikter.

Spørsmålet er ikke hva godt vi

hadde (Empirekvartalet, Arne Garborgs plass, ei heller hva vi kan få (et trafikklokk, nye arkitekturverk, luftslott). Spørsmålet er hva vi har. Vi har en skatt. Høyblokka og Y-blokka må

få stå som arkitektoniske og kunstneriske mesterverk av internasjonal klasse, og som bærere av nasjonal historie, den gode som den smertefulle. Det må være premisset.

(Dagsavisen kronikk 12.02.2019)

## Y-blokka – en udemokratisk rivesak

**Søknad om riving av Y-blokka er nå til behandling hos Plan- og bygningsetaten. Regjeringen vedtok riving før planprosessen startet, i strid med demokratiske spilleregler. Normalt ville dette gjort at reguleringsplanen ble underkjent. Men regjeringen har bukta og begge endene og hever seg over loven og fagmyndighetene. Ferden mot tidenes rivetabbe får internasjonal kritikk. Dette kan ikke folket finne seg i!**

### Demokrati og medvirkning

Reguleringsplaner er vanligvis kommunens verktøy. Plan- og bygningsloven stiller krav om utredning, medvirkning og offentlig høring. Dette skal sikre at alternativer og konsekvenser blir utredet før vedtak fattes, og at fagetater og menigmann får si sin mening. Hvis kommunen ikke tar hensyn til nasjonale verdier, som kulturminner, finnes det flere sikkerhetsnett for å fange opp dette: For det første kan statlige etater, som Riksantikvaren, fremme innsigelse mot planen. Dernest kan Riksantikvaren vedta fredning etter kulturminneloven. For det tredje kan parter med rettslig klageinteresse, som Fortidsminneforeningen, klage vedtaket inn for Fylkesmannen. Alt dette er verdifulle muligheter for å sikre en

demokratisk saksgang fram mot en best mulig løsning for samfunnet.

Ved statlig regulering bortfaller både muligheten for innsigelse og retten til å klage på vedtaket. I tilfellet Y-blokka bortfalt også muligheten til fredning, siden regjeringen i praksis overtok saken og satte Riksantikvaren på sidelinja. Byantikvaren kunne heller ikke fremme alternativ plan med bevaring, slik praksis er ved tilsvarende konflikter i kommunen.

Mot dette bakteppet, med politikerne som «byplanleggere» og uten faglige sikkerhetsnett, er det ekstra viktig at det blir gjort tilstrekkelige utredninger, og at innspill fra fagmyndighetene vektlegges tungt i forkant av beslutningen. Det motsatte skjedde i regjeringskvartalet.

I Kommunal og moderniserings-

departementets Reguleringsplanveileder står det: «De samme kravene til prosess og medvirkning gjelder for statlig plan som for en ordinær kommunal planprosess.» I regjeringskvartalet ble riving av Y-blokka bestemt før planprosessen startet. Konsekvenser ved riving og muligheter med bevaring ble simpelthen utelatt fra prosessen, i strid med kravene i plan- og bygningsloven. Regjeringen slapp utrolig nok unna med sin udemokratiske vri.

Regjeringen besluttet riving av Y-blokka i 2014 på bakgrunn av konseptvalgutredningen fra 2013. Dette er et finanspolitisk verktøy som ikke er ment for å bestemme byplangrep, slik det ble gjort her. I den påfølgende reguleringsprosessen ble spørsmålet om bevaring eller riving av Y-blokka



*Picasso tegnet «Måken» spesielt til Y-blokka. Carl Nesjar overførte den ved sandblåsing til veggen i vestibylen. Planen er at kunstveggen skal skjæres løs og plasseres i et nybygg.*

FOTO: BJØRN WINSNES / NASJONALMUSEET FOR ARKITEKTUR, DESIGN OG ARKITEKTUR



*Y-blokka sett fra Akersgata, med Picassos «Fiskerne» som en gave til folket.*

FOTO: SIRI HOEM

*Faksimile fra NRK ytring, oktober 2019. Aktivister ikler seg stripete gensere for å hedre Pablo Picasso.*

FAKSIMILE NRK



De som slåss for Y-blokka i Regjeringskvartalet har fått til en utsettelse. Y-blokka i Oslo er tegnet av Erling Viksjø og utsmykket av Carl Nesjar og Pablo Picasso. Det fins bare et tilsvarende verk av Picasso, og det er i Barcelona.

FOTO: OLE BERG-RUSTEN / NTB SCANPIX



utelatt fra konsekvensutredning, klimaregnskap og offentlig høring. Y-blokka ble holdt utenfor den formelle diskusjonen. Dette blir ekstra alvorlig når fagetatene protesterte mot riving, men var fratatt virkemidler til å korrigere prosessen. Regjeringen neglisjerte at Høyblokka og Y-blokka var forutsatt fredet i landsverneplan for statens kulturhistoriske eiendommer.

Blant annet er følgende fraværende eller mangelfullt utredet i regulerings-saken:

- bevaringsalternativet med Y-blokka som del av fornyet regjeringskvartal
- Y-blokka kombinert med sikring av Ring 1 (eller annen trafikkløsning)
- miljøregnskap i et livsløpsperspektiv, inklusive rive- og anleggsfasen for nybygg
- alternative vurderinger av samfunnsikkerhet og sikring/bruk av Y-blokka

Utelatelsen av Y-blokka i reguleringsprosessen må karakteriseres som saksbehandlingsfeil. Reguleringsplanen er ikke et tilstrekkelig grunnlag for vurdering av rivesaken.

Statsbygg har møtt protestene med argumenter for hvorfor Y-blokka ikke «kan» bevares, enten det skyldes arealbehov eller sikkerhetsutfordringer

med veien under. Men det vesentlige er at ingen fikk anledning til å utrede bevaring som et reelt alternativ, med offensivt fokus på å finne gode løsninger. Klart det er mulig! Regjeringen og Statsbygg har gjemt seg bak at avgjørelsen om Y-blokka allerede var tatt, og bak sikkerhetsutredningen.

Da høring av regulerings-saken ble behandlet i Oslo bystyre, bidro H og AP til følgende konklusjon: «Bystyret har ikke grunnlag for å vurdere sikkerhetsaspektene i saken, og aksepterer derfor riving av Y-blokken.» Alle andre partier ønsket bevaring. Kommunepolitikerne fikk ikke lese sikkerhetsutredningen. Dette overbeviser ikke om at beste løsning er valgt.

### **Folkets vilje?**

Det er ikke gitt at noen få politikere i regjeringen representerer folkeviljen eller vet best. I Norge har vi et demokratisk system der fagmyndighetene er gitt betydelig innflytelse, som lovforvaltere, og som rådgivere for politikerne. Dette prinsippet er avgjørende for en kunnskapsbasert og langsiktig forvaltning. Byråkratene er like mye «folk flest» som politikere, og de skal ivareta fellesskapets interesser uavhengig av valgvinger. I dette tilfellet har regjeringen trosset fagmyndighetene gjennom hele

kjeden, fra kommune og riksantikvar til flere miljøministre.

Ingen norsk rivesak har møtt tilsvarende protester. ICOMOS, UNESCOs rådgiver om verdensarv, skrev for tredje gang til regjeringen 17. januar. Brevet, signert to internasjonale presidenter, konkluderer slik (fra engelsk): «Riving av Y-blokka i Oslo vil representere et tap av internasjonal kulturarv og er et nederlag for selve demokratiet. ICOMOS anbefaler på det sterkeste at den norske regjeringen omgjør sin lite gjennomtenkte beslutning.»

Picasso ga sin kunst i gave til folket, som en hyllest til det norske demokratiet. Skal vi markere Y-blokkas 50 år med å rive byggverket som kunsten er en integrert og uløselig del av? Det vil være en internasjonal skandale, som står i grell kontrast til Norges ambisjoner om å ta kulturarv og klimahensyn på alvor.

Regjeringen har kjørt seg fast i et konsept der arealbehovet er for stort for tomte, og tapet av kulturverdier er uakseptabelt. De har trosset demokratiske prinsipper og fratatt folket en løsning som ivaretar nasjonal kulturarv og arrener etter 22. juli på en verdig måte. Er det folkets vilje at 15 milliarder oljekroner skal gå til dette? La Y stå!

## Y-blokka i kamp, omkamp og håp

**Kampen for Y-blokka sto før statsminister Erna Solberg holdt pressekonferanse 25. mai 2014. Deretter startet omkampen. Kronikkene foran gir et bilde av vernekampens første og siste fase. Kulturminnevernet innså tidlig at Y-blokka var umistelig kulturarv. Riksantikvaren, Byantikvaren, Fortidsminneforeningen og ICOMOS (International Council on Monuments and Sites) var alle på banen før beslutningen om riving ble tatt.**

I løpet av disse årene ble premisene for nytt regjeringskvartal satt. Kampen for Y-blokka pågikk uten stans, gjennom nye tap og evig håp. Fortidsminneforeningen og mange andre har forsøkt å spre kunnskap og begeistring. Vi har finlest sakspapirer og utredninger. Vi har skrevet uttalelser ved hver korsvei, holdt pressen varm, møtt politikere og protestert i det offentlige rom. Uten vernekampen ville rivingen startet i oktober 2019. Siste ord er ikke sagt.

### **Verdikamp mot regjeringen**

Konseptvalgutredningen var et hardt slag våren 2013. Konsulentene anbefalte å rive Høyblokka og Y-blokka, med uholdbare argumenter. Fredning burde vært premis for deres oppdrag, men regjeringen ønsket frie tøyler ved

planlegging av nytt regjeringskvartal. Prosessen kjørte ut i feil spor. Den første tida etter 22. juli 2011 var Høyblokka i fokus, den hardest skadde. Etter hvert ble det klart at også Y var truet av rivelyst. Jeg kalte kampen for Viksjøs regjeringsbygninger «Vår viktigste vernekamp» i Aftenposten 04.09.2013, og advarte mot at Y-blokka ble forhandlingskort. Men Y tapte i regjeringskontorene. Kompromisset fra mai 2014 var sjokkerende. Skulle Høyblokka bære historien alene? Skulle Picassos kunst skjæres løs fra Y-blokka og få en vanærende plassering i et glassbygg?

I over et år var fagetatene preget av lojal stillhet – overordnet myndighet hadde talt. Vi jobbet videre og fikk økt internasjonal oppmerksomhet, blant annet fra Europa Nostra (organisa-

sjon for frivillige kulturvernorganisasjoner). Fra 2015 ble *Støtteaksjon for å bevare Y-blokka* en viktig kraft, med folkeaksjoner, Facebook-side, film og salg av Y-effekter.

Da forslag til reguleringsplan var på høring i 2016, kom ny vind i seilene. Illustrasjonene viste hvor gedigne nybyggene ble i bybildet. Riksantikvaren kom sterkt med i omkampen og lanserte C-blokka: Ved å kappe fløyen over veien imøtekom de sikkerhetsargumentet og ønsket om park. Avisene forsvarte Y på lederplass. Men regjeringen tviholdt på konseptet: samlokalisering av departementene (unntatt Forsvarsdepartementet) og riving av Y-blokka. Statlig reguleringsplan ble vedtatt i februar 2017.

Underliggende etater har lite å stille opp med når regjeringen har bestemt

seg. Plan- og bygningsetaten (PBE) ga motvillig rivetillatelse 5. juli 2019. I et foreløpig vedtak i mai forsøkte etaten å redde Y ved å tillate riving av fløyen over Ring 1. Heller ikke denne gangen tok regjeringen imot invitasjonen. Stortingsmelding om nytt regjeringskvartal ble behandlet i samme periode. Fortidsminneforeningen argumenterte for Y i komitéhøringen og påpekte mangler i saksframstillingen. SV fremmet forslag om bevaring (C-blokka), men fikk kun ni stemmer i Stortinget. Øvrige Y-tilhengere forstummet under partipisken.

### **Y-blokkas siste sjanse?**

Fortidsminneforeningen m.fl. klaget på rivevedtaket. Vi påpekte at riving er i strid med statlig forslag om fredning, og at vedtaket hviler på en reguleringsplan med alvorlige mangler. Fylkesmannen fattet vedtak i klagesaken 11. november: «Kommunens vedtak av 5.7.2019 i sak 201818270 stadfestes. Riving av Y-blokka er i samsvar med statlig arealplan, og Fylkesmannen har ikke hjemmel til å ta klagen til følge.» Men Fylkesmannen frarådet å gå «videre med en rask og uopprettelig gjennomføring av vedtaket uten at departementet/regjeringen foretar en ny vurdering av de tunge innvendingene som er kom-

met mot rivingen.» Sterke ord fra en underordnet instans. Norske Arkitekters Landsforbund, Oslo Arkitektforening og Fortidsminneforeningen engasjerte i oktober Lynx Advokatfirma, som skrev en juridisk betenkning. Her påpekes blant annet strid med internasjonale konvensjoner om kulturarv. 15. november sendte Lynx begjæring om omgjøring av rivevedtaket til Kommunal- og moderniseringsdepartementet. Riving ble ytterligere utsatt. Vi tvilholder på håpet.

Som følge av at 22. juli-senteret skal bestå og statsministeren må ut av Høyblokka, arbeides det med omdisponering av volumer og funksjoner i regjeringskvartalet. Staten prøver samtidig å få kostnadene ned. Konseptet innebærer mange problemer: riving av internasjonal kulturarv, store byggehøyder og uheldige konsekvenser for byrommet, unødig høyt klimagassutslipp, svimlende kostnader, arbeidsplasser med 25 % underdekning osv. Flere departementer bor godt i allerede tilrettelagte lokaler. Samlet tilsier dette at både samlokalisering og riving av Y-blokka bør opp til ny vurdering.

Tiden jobber for Y, stadig flere erkjenner dens unike kvaliteter. Støtteaksjonen og Fortidsminneforeningen initierte i høst et opprop som fikk over

80 signaturer fra kulturinstitusjoner og Picasso-museer i Frankrike og Spania. Over 24 000 har signert en internasjonal kampanje. Kunstnere og skoleelever lager Y-prosjekter, det er ukentlig Sitteaksjon i Y-trappa, Y-pins og handlenett bæres med stolthet, og media heier. Y er verdikamp.

Fredag 13. desember ga PBE igangsettingstillatelse for riving. Så snart saken er avsluttet i forvaltningen, vil Lynx Advokatfirma klage til Sivilombudsmannen. Midt i disse triste juridiske irrgangene kom en gladsak 10. desember: Y-blokka har igjen nådd opp på kortlista i Europa Nosstras program *The 7 Most Endangered*, nominert av Fortidsminneforeningen. Internasjonale eksperter mener Y er en av de 14 viktigste truede kulturminnene i Europa. Det er på høy tid å rette opp feilgrepet fra 2014. Y-blokka er vår.

*Siri Hoem (f. 1968), sivilarkitekt og antikvar. Ansatt i Forsvarsbygg, faggruppe kulturminne. Hun har lang erfaring fra offentlig forvaltning, bl.a. Byantikvaren i Oslo. Mangeårig redaksjonsmedlem og aktivist (især for Y-blokka) i Fortidsminneforeningen. Redaktør i «Fremtid for fortiden» 2015–19.*

# Smakebiter fra vårens program

## Nye utstillinger

Søndag 2. februar kl. 13

### Utstillingsåpning:

#### Forvandlingens kunst

Skatter fra Teatermuseets samling

Utdrag fra «Den stundesløse» av Ludvig Holberg.

Ved Britt Elisabeth Haagensli og Dag Vågsås

Onsdag 10. juni kl. 18

### Utstillingsåpning:

#### Krig og hverdagsliv

Oslo 1940–45

## Oslohistorie spesial

Lørdag 14. mars

kl. 13, 14 og 15

### Christiania med VR-briller

Oppdag byen anno 1798

Oppmøte: Besøksenteret på Bymuseet

Søndag 14. juni kl. 12–15

### Veteranbusstur:

#### Landidyll og byliv

Fra naturlandskap og bondesamfunn til industri- og drabantby. Tur med lokale veteranbusser fra Bydel Østensjø. I samarbeid med Byantikvaren, Oslo byarkiv, Fortidsminneforeningen i Oslo og Akershus, Lokaltrafikkhistorisk forening og Østensjøvannets venner.

Møtested: Bryn senter  
Billett kr 100,- kjøpes på oslomuseum.no eller i museumsbutikken



Kvinner i kø foran Ullevål samvirkelag, 1942.

FOTO: ESTHER LANGBERG

## Kjenn din by

Byvandring: en unik mulighet til å bli bedre kjent med Oslos mangfoldige fortid og nåtid

*Søndag 19. april kl. 13*

### Turist i egen by:

#### Rådhuset vi vant – Vika som forsvant

Rådhuset fyller 70 år, og det er 90 år siden Vika ble «sanert» for å realisere det. Vi feirer jubileet og minnes bydelen som ingen lenger husker.

Ved arkitekturhistoriker Lars Roede

*Møtested:* Fridtjof Nansens plass, nederst i trappene ned fra Rådhusets borggård

*Fredag 1.mai kl. 14.30*

### 1. mai-vandring:

#### Mot Bjølsen med Bull

Vandring i byens bolig-, byutviklings- og krigshistorie. Fra Arbeidermuseet til Bjølsen.

Ved styreleder Bernt Bull

*Møtested:* Arbeidermuseet, Sagveien 28

#### Og fire tirsdager til denne våren



*Mot Sjøgata og Rådhuset som reiser seg, 1935.*

UKJENT FOTOGRAF

## Arbeidermuseet Høselovisas Hus

*Torsdager kl. 12,  
fra 9. januar til 2. april*

### Suppe & historie

Nyt et måltid og en prat! Ulike temaer presenteres av kunnskapsrike personer med pasjoner for kraft, kobling, kjoler og kroner. Varighet ca. 60 minutter

*Torsdager kl. 12*

*Fra 16. april til og med  
18. juni*

### Maries tur

Byvandring i «fabrikkjente Marie Olsens» fotspor, mor til forfatteren Oskar Braaten. Forskjellige turer og ulike temaer. Varighet ca. 60 minutter  
*Oppmøte:* Sandakerveien 2, i hagen til Høselovisas hus

I samarbeid med Sagene-Torshov historielag

Flere arrangementer og mer informasjon på [oslomuseum.no](http://oslomuseum.no)

# Program Bymuseets Venner

## Våren 2020

Onsdag 4. mars kl. 17

### Venneforeningens årsmøte

Onsdag 4. mars kl. 18:

### Gamle norske glass og glassgravyr

Sted: Bymuseet

Onsdag 22. april kl. 18

### Aker sykehus gjennom 200 år

Sted: I den eldste gårdsbygningen (anno 1740)

på Tonsen gård, som nå er sykehusmuseum

NB: Begrenset antall plasser

Påmelding til [paamelding@oslomuseum.no](mailto:paamelding@oslomuseum.no)

eller telefon 23 28 41 70



*Glass produsert av Nøstetangen, 1770-årene.*

FOTO: RUNE AAKVIK

## Rolf Strangers kulturfond 2020

Rolf Strangers kulturfond skal dele ut midler for året 2020 til ett eller flere forskningsprosjekter etter fondets formål.

Rolf Strangers kulturfond har til formål å forestå vitenskapelig forskning innen Oslos historie og kulturhistorie. Denne forskningen kan skje gjennom rene historiske arbeider og ved utvidelse og tilrettelegging av Oslo Museums samlinger med sikte på vitenskapelig fundert belysning av byens historie og kulturhistorie. Det gis ikke støtte til studentarbeider.

Beløpet er begrenset oppad til kr. 35 000. Arbeidet bør ha en selvstendig karakter. Det forutsettes et resultat i form av for eksempel en artikkel, gjerne egnet for trykking i Oslo Museums tidsskrift Byminner.

Søknad sendes innen 1. september 2020 til:  
[post@oslomuseum.no](mailto:post@oslomuseum.no)

Skriv Rolf Strangers kulturfond i emnefeltet.

Søknaden bør være på ca. 2 sider med beskrivelse av problemstilling, historiografi, kilder og metode.

Det er ønskelig at søkerens cv legges ved søknaden.

For nærmere opplysninger kontakt museumsdirektør Lars Emil Hansen (tlf. 482 600 62) eller fondets styreleder Knut Sprauten (tlf. 90 78 94 66).

## VIL DU BLI BEDRE KJENT MED OSLO? BLI EN VENN!

Er du medlem av Bymuseets venner kommer du gratis inn på museet, får tilsendt Byminner og invitasjoner og spesialtilbud på utvalgte arrangementer.

Medlemsskap Bymuseets venner: kr. 400,-

Bedrifter/institusjoner: kr. 1.200,-

Livsvarig medlemskap: kr. 5.000,-

Abonnement Byminner: kr. 250,- pr. år

Løssalg Byminner: kr. 100,-

For mer informasjon eller innmelding, kontakt oss på [post@oslomuseum.no](mailto:post@oslomuseum.no)

Billettpriser: kr 90,- / 70,- / 50,- (gratis for barn til og med 18 år)

Gratis adgang den første lørdagen i måneden

Teatermuseet har også venneforening som gir gratis adgang til museet.

Se [oslomuseum.no](http://oslomuseum.no)

[Facebook.com/bymuseetoslo](https://www.facebook.com/bymuseetoslo)

[Instagram @bymuseet](https://www.instagram.com/bymuseet)



Oslo Museum mottar støtte fra:



Oslo kommune



KULTURDEPARTEMENTET



**om;**  
oslo museum

[www.oslomuseum.no](http://www.oslomuseum.no)

**om;** bymuseet

**om;** arbeidermuseet

**om;** interkulturelt museum

**om;** teatermuseum

Utgitt av Oslo Museum  
ISSN 0007-77631

Til Bymuseets venner og abonnenter.  
Adresseforandring meldes til Oslo Museum, tlf: 23284170 - epost: [post@oslomuseum.no](mailto:post@oslomuseum.no)



